

Falvay Dávid *Meditare sulla vita di Cristo nell'Italia basso-medievale* című MTA doktori értekezésének bírálata.

Egy rövid bevezetésben a szerző keretbe foglalja a *Meditationes Vitae Christi* (MVC) középkori irodalomban elfoglalt helyét, majd a disszertáció a Falvay szerint az MVC által képviselt három legfontosabb és legproblematikusabb témára összpontosít: az olasz szöveg változatai és ezek viszonya a latin szöveghez; a datálás; a szerzői attribúció. A témákat három fő fejezetben tárgyalja, nyilvánvalóan egymással szoros összefüggésben: a szövegváltozatok elemzése a stemmával kapcsolatos vitával (10-105. o.); datálási problémák (107-149. o.); a szerzői azonosítás vizsgálata (150-182. o.). Ezt követik a konklúziók, a terjedelmes bibliográfia, négy függelék és három illusztráció. A függelékek a következők: az MVCs olasz nyelvű kéziratainak és nyomtatványainak katalógusa; a Szent Cecília és Krisztus szakálláról szóló szakasz kollacionálása; és az MVCs 2. prólógusának kritikai kiadása. Mint gyakran, a mellékletek tanúskodnak a legjobban a kutatás irányáról és az elvégzett munkáról: véleményem szerint a források aktualizált összeírása és a kritikai kiadás rövid részletközlése kiemelkedő jelentőségűek.

A három blokk közül az első a legösszetettebb és legelgondolkodtatóbb, és a népnyelvi MVC-k kéziratossága és nyomtatott hagyományának összetettségét tükrözi. A mű két népnyelvű szövegújításának kritikai kiadása csak nemrég jelent meg, amit Falvay és gyakorlatilag a kutatók is konszenzusosan «változtatnak» (*versione*) neveznek, de számomra ez a kifejezés nem mindig helyes, sőt félrevezető. Véleményem szerint még a «szöveghagyomány» (*tradizione*) és a «szövegkiadás» (*edizione*) kifejezések használata sem mindig egyértelmű (11., 15., 16. oldal). Tény, hogy az egymástól eltérő olvasatokat vagy akár valódi variánsokat (*varianti*) hordozó szövegújítást (*testimoni*) gyakran nevezik 'változatnak', de soha nem úgy, hogy önálló művekről beszélhetnénk - véleményem szerint az új nyelvi, regionális arculatot öltő szövegeket (101. ff. o.) nem tekinthetjük új önálló műveknek, és a 'változat' kifejezés nem mindig megfelelő rájuk nézve. Ezeket nem más vagy új műveknek, hanem a szöveghagyomány különböző és természetesen akár egymástól eltérő állomásainak tekinthetjük, még akkor is, ha egy másik nyelven, azaz népnyelven íródtak. És talán a 15. századi szicíliai népnyelvű 'változat' sem kivétel. Ennek következtében például a következő mondat számomra félrevezető: «Eredeti epizód, amelyet egy változat szerkesztője írt» (81. o.) – nem világosak az 'eredetiség', a 'változat' és a 'szerző' fogalmak. Itt jegyzem meg, hogy a «köztes változat» (*versione intermedia*) kifejezés (83., 86-87. stb. o.) is meghatározatlan. A dolgozat különböző pontjain olyan javaslatok vagy új következtetések hangzanak el, amelyekkel Falvay kétségtelenül továbbviszi a kutatás állását, és amelyeket az általa kínált új szememben foglal össze (76. és 105. o.). A szerző különösen az egyes szövegrészek összevetése segítségével mutatja be a népnyelvi 'változatok' és az eredeti latin szöveg közötti kapcsolatokat (10-34. o.), illetve a MVC szerzőjének a forrásait, amely végül egy egységes, bár összetett és erősen artikulált törzsszöveg rekonstrukciójának lehetőségére utal, miközben a végtelen változatok és variánsok tengerében való elveszés érzése is felmerül. A disszertációban számos jó és precíz kritikai megfigyelést olvashatunk, továbbá néhány, részben jól ismert kézirat vizsgálatát (különösen a párizsi Nemzeti Könyvtár Ms. Ital. 115-je és annak nyomtatott kiadása), valamint új olasz nyelvű kéziratok azonosítását kapjuk, amelyek lehetővé teszik az MVC rövid 'változatának' (azaz a *Meditationes de Passione Christi*, MPC, 35-37. o.) alaposabb tanulmányozását. Jól megírt a rövid, de hatásos vizsgálat az úgynevezett «átmeneti szöveg» (*testo di transizione*) hiányáról az úgynevezett «nagy változatban» (*versione maggiore*, 42-46. o.), amely hiányt, mint Falvay megjegyzi, a szemma meghatározásakor kell megfelelően értelmezni. Itt és sok más

ponton is mindig logikusnak és meggyőzőnek tűnik a Sarah McNamer által meghatározott sztemma kritikája, kezdve a 10. oldaltól (nem említem azt a számtalan más alkalmat, amikor Falvay kitartóan visszatér ennek az álláspontnak a kritikájára). A McNamer téziseivel és tanulmányaival kialakított diszkurzus elkerülhetetlen, ugyanakkor néha a kényszeresség aspektusait ölti magára: Falvay folyamatosan szem előtt tartja a tudós álláspontjait, a legtöbb esetben bizonyítva azok érvénytelenségét, illetve megvédve saját korábbi állításait. Szilárd érvekkel bizonyítja például, hogy az oxfordi Bodleian Libraryből származó ms. Canonici Ital. 174 nem foglalhatja el azt a jelentős és kiváltságos helyet, amelyet az amerikai tudós által javasolt sztemmában elfoglal (47-59. o.).

A disszertáció egyik újszerűsége az *MVC* szövegahagyományon belül két új «alkategória» - talán inkább szövegtipológiaiaként definiálható - meghatározása: a Szűz Mária életeseményeivel gazdagított verzió (a «redazione mariana») együtt a kritika számára korábban ismeretlen kódexek vizsgálatával (78-91. o.) és «az *MVC* nem toszkán változatai illetve átdolgozásai» (*rifacimenti*, 92-97. o.). A *redazione* és a *rifacimento* szóhasználat újabb dimenziót vezet be a már sűrű definíciók sokaságába. Bár továbbra is szkeptikus maradok e meghatározások használatával kapcsolatban mint fentebb említettem, úgy vélem, hogy Falvay, követve a már meglévő kutatásokat, régi és új definíciókat, mindent megtesz a tisztánlátás érdekében, és végülis ez sikerül is neki, bizonyítva a pontosságra való törekvését. Az utóbbi csoportnak szentelt fejezet feleleveníti a Tóthtal közösen végzett tanulmányokat, amelyekhez csatlakozva Falvay itt új és pontos elemzésekkel egészíti ki a szövegbefogadás nyelvi aspektusait és környezetét, ismét rámutatva a kutatásban korábban ismeretlen vagy kevésbé ismert kéziratokra.

A szövegtanúk eredetére és hagyományára vonatkozó részben Falvay kijelenti, hogy nem kíván a latin szöveggel foglalkozni, bár aztán egy alfejezetet szentel a latin szöveg és a főbb népnyelvi változatok kapcsolatának. Tisztában vagyunk azzal, hogy összetett hagyományról van szó, de felmerül a kérdés, hogy valóban teljesen függetlenül lehet-e kezelni a latin hagyományt és a népnyelvi hagyományt? Igaz, hogy az *MVC* esetében, akár csak más ilyen típusú és korú művek esetében, maga a vulgarizáció, a «fordítás» fogalma legalábbis ingatag, amennyiben kimutatható, hogy egy népnyelvi szövegtanú ('változat' ha tetszik) teljesen független a latin szövegtől, vagy akár egy latin fordítás alapja is lehet. Mindez nehezíti a mű rekonstrukcióját, amiről mégsem szabad lemondanunk. A források élő mozgását figyelhetjük, míg a kérdés továbbra is ugyanaz marad: egyetlen műről van-e szó, egyetlen szerzővel, vagy sem? Ha elfogadjuk, hogy a gazdag és változatos hagyomány mégis egy első koncepcióból és egyetlen szerzőtől származik, akkor kötelességünk megkísérelni a rekonstrukciót, mégpedig azon klasszikus módszertan alapján, amelyet a klasszikus, középkori és humanista filológia e filológiai művelet számára előír. Nem választhatjuk azt a kényelmes, de félrevezető utat, amely szerint a sok szövegtanú ugyanolyan sok 'változat', vagyis végső soron szinte független, önálló alkotások. Ebben az esetben száz különböző kiadást kellene készítenünk, ami nevetségesnek bizonyulna, mert a valóságban ezek a 'változatok' – így az esetleges külön-külön kiadásai – tartalmukban és szövegükben is nagyrészt hasonlóak. Ha viszont valóban több műről van szó, azaz egy témát teljesen különböző verziókban kezelünk, és különböző szerzők írják – akik nem korlátozódnak a műfordításra, a vágásokra és kiegészítésekre, még ha azok jelentősek is -, akkor arra kell törekednünk, hogy meghatározzuk, hány ilyen mű van (amelyeket már nem is nevezhetnénk «változatoknak», hanem önálló műveknek), hány szerző van és kik ők. Ez súlyos ellentmondáshoz vezet – és semmiképpen nem Falvay hibája, hanem annak a filológiai iskolának, amely jelenleg foglalkozik ezzel és hasonló középkori művekkel: 'változatok'-ról

beszélünk, de egyetlen eredeti szerzőt, és egyetlen megszövegezési dátumot keresünk. Bár a szakterminológia önmagában véve ésszerű is lehet, az általános és a sajátosan filológiai kontextusban nem egyértelmű: *versioni* (verziók) (népnyelvű fordítások), *redazione doppia* (kettős redakció? p. 27), *redazione di superficie* (felszíni redakció? pp. 21, 24), *contaminazione* (kontamináció, amely szó a disszertációban ritkán és nem mindig megfelelően használt kifejezés), *Volgarizzamento A e B* (A és B népnyelvű fordítás), *traduzione a specchio* (tükörfordítás, pp. 28-29), stb.

Szerény véleményem szerint nehéz elfogadni, hogy szinte kontrollálatlanul szaporodnak a népnyelvi változatok, miközben gyakorlatilag két nagy A, és B csoportra oszlanak – a híres és furcsa kettősség, amely a klasszika filológiára is jellemző volt! –, és hogy az eredeti latin változatot mindig egynek és szinte statikusnak tételezzük. Vagyis az egész érvelés csak akkor érvényes, ha mindig és folyamatosan egy lehetséges latin archetípusra vagy mozgó archetípusra vonatkoztatjuk a létező szövegtanúkat. Falvay nem tudott és nem is akart ennek a munkának teret szentelni, miután a már önmagában is rendkívül gazdag és artikulált népnyelvi hagyományra koncentrált: ezt ő maga is elismeri és világosan kimondja. Megismétlem: ez nem az ő hibája, hanem annak a megkérdőjelezhető módszertannak a jellemzője, amely a népnyelvet elválasztja a latintól, holott az író számára a népnyelv, mint fordítás – még ha kétségekkel és tanácstalanságokkal is – mindig és mindenképpen egy családfába illeszthető. Ezért meglepő a Falvay által bemutatott szemma egyszerűsége, hiszen ez nem szemma a fogalom szoros értelmében, hanem csupán a szöveg tanúk mozgásirányainak sematizálása. Ha a szövegkritikus úgy dönt, hogy nem állítható fel szemma a szó klasszikus értelmében, a csoportosításoknak van fontos szerepe, mert az egyes csoportok szemmatikusan értelmezhetők, és ha nem, akkor is kapunk egy logikus képet a szöveg hagyományozódásáról. A szerző által rajzolt szemmában a létező és kutatott összes szöveg tanút meg lehetne jelentetni megnevezett csoportokban, amelyek egyesítik és ezáltal meg is osztják őket (pl.: z, x, y stb.). Így világosabban látnánk az egyes kéziratok vagy nyomtatványok helyét és irányát. Ez akkor is segítene, amikor – mint a 87. és a következő oldalon – a «verziók» nem pontosan összehasonlíthatók, mert nem érthető a különböző szöveg tanúk közötti rokonság vagy kapcsolat. Szerencsére a szerző a bemutatott részek rövid összevetésében gyakran idézi a latin változatot is – az egyetlen jelenleg használható, bár nem tökéletes kiadás szerint –, és ez utóbbi gyakran kerül a genealógiai elemzésbe. A különböző filológiai problémák igen részletes tárgyalásakor azonban a latin változatra való hivatkozások nem mindig következetesek. Ez az én szempontom, ismétlem, nem Falvay kritikája, hanem a Falvay által elfogadott rendszeré. S így nem is magát a munkát kritizálom, amelyet Falvay pontosan, intelligensen, szorgalmasan végzett, de amely véleményem szerint olyan irányba vezet, amely a szövegrekonstrukció szempontjából nem teljesen elfogadható, még egy olyan összetett és tagolt helyzetben sem, mint az MVC-ké.

Az egész első rész meglehetősen nehezen követhető, mivel nem homogén és folyamatos módon íródott. Nem tudom, hogy azért, mert a középlatin filológia e típusának terminológiája és módszere instabil, vagy egyszerűen stilisztikai okokból. Az egyes kéziratokra vonatkozó hatalmas mennyiségű reflexió és adat, valamint az úgynevezett 'verziók' folyamatos keveredése nem teszi lehetővé az áttekinthető olvasást. A szerző nem vezeti be kellőképpen a definíciók és tudománytörténeti kontextusok részletes magyarázatát. A 36. és 37. oldalon az A és B szöveg, valamint az A és B népnyelvű verziók viszonya számomra még mindig nem világos. Aki csak a disszertációt olvassa és nem rendelkezik konkrét előzetes információkkal a MVC-ről, az itt nem tudja követni az okfejtést. Csak a 38. oldalon jelzi a szerző egyértelműen a szöveg különböző létező

kiadásait. Szent Brigitta az 54. oldalon dekontextualizált módon kerül bemutatásra, akárcsak a *Legenda aurea* a 66. oldalon, és ugyanez vonatkozik a «szöveg címzettjeként szolgáló apácára» a 67. oldalon. Ahhoz, hogy teljes mértékben megértsük, hogy mi is az a *Testo maggiore* és *Testo minore*, illetve *Testo A* és *Testo B*, stb. valójában a dolgozat jóval későbbi oldalait kell elolvasni – az első, világosabb összefoglaló az 55. oldalon olvasható a kérdésről. A rövid kezdeti magyarázat (10-11. oldal) nem elég, nem tisztázza a csoportmeghatározások bonyolult helyzetét, amelyekre a kutatók eddig felosztották a szövegtanúkat. Elvárható lett volna egy alaposabb, akár egyszerűsített összefoglalást azon szakmabeli olvasó számára is, aki nem ismeri és nem ismerheti ezt a sűrű és majdnem járhatatlan erdőséget. A műnek ez az első és oly fontos része tehát nem túl gördülékeny, sok a reflexió a dolgozat további részeire, valamint nehezíti a megértést a más művekre utaló mondatok beemelése is. Sok népnyelvi kéziratot idéz itt a szerző, gondolok itt főként arra a hetvenhét (77) új kéziraatra, amelyek a dolgozat végén szerepelnek, de itt nincsenek legalább röviden ismertetve – ez akkor is zavaró, ha már létezik korábbi és könnyen elérhető ismertetés –, de mindenekelőtt nincsenek rendszerezve és csoportosítva, ami nemcsak kívánatos volna, hanem véleményem szerint elengedhetetlen lenne. A kéziratokat közös hibák, olvasatok stb. illetve, ha úgy akarjuk, egész szövegrészek megléte vagy hiány szerint is lehetne csoportosítani – pontos módszertant követve, természetesen figyelembe véve e szövegek sajátosságát, azaz a szövegtanúk látszólag ellenőrizetlen és követhetetlen szaporodását. A «változat» és a «kézirat» kifejezések mindaddig nem egyértelműek, amíg a kéziratokat csoportokba rendezve, meg nem mutatjuk a közöttük fennálló bizonyított vagy lehetséges kapcsolatokat. Ezt talán máshol és mások már megtették, ettől függetlenül szükségszerű lenne beszámolni erről ebben a disszertációban is.

A második, tömörebb fejezetben (99-137. o.) az *MVC*-k datálása kerül tárgyalásra, amely egyes szöveghelyek elemzése és más szövegekkel, például a Szűz Mária kinyilatkoztatásaival (*RV*, *Rivelazioni della Vergine*) való kapcsolatuk körül forog. A függelékben található egyik összevetés is ezt a kérdést mutatja be. A vita főként az *RV* egy olyan mondatának értelmezésére összpontosít, amelyet az *MVC*-k idéznek. A mondat Szent Erzsébetre vonatkozik, akit a tudósok legalább három különböző homonim szenttel azonosítanak. Falvay nyelvészeti (különösen 121-124. o.), történeti és hagiográfiai érvek segítségével arra a következtetésre jut, hogy «az *RV*-k, úgy tűnik, nem utalnak magyarországi Erzsébet valós életére, de illeszkednek a XIV. századi Erzsébet-hagiográfiához» (130. o., következtetésekkel egészen a 131. o.). Ezek tehát a XIV. századi itáliai népi irodalomra jellemző sajátos átdolgozások és kontaminációk lennének. Érdekesek (110. o. ff.) a latin és a népnyelvi változatok közötti különbségekre vonatkozó megállapítások, amelyek ismét McNamer álláspontjait cáfolják. A kutatás ebben a fejezetben is kiterjed a kéziratok naprakész számbavételére, valamint az ikonográfiára is. Az anyagok megfelelő rendezésével ismét nehézségek merülnek fel, de szerencsére a következtetések világosan összefoglalják a megtett utat (135-140. o.). A kelteztést Falvay a 13. század vége (1298/9) és a 14. század eleje (1320/30) közé teszi, Olaszországban, valószínűleg ferences környezetben. A dátum meghatározásának összeegyeztethetőnek kell lennie az *MVC*-k szerzőjének meghatározásával – ezt a témát a dolgozat utolsó nagy fejezete tárgyalja (150-186. o.). Falvay itt végigköveti a szakirodalomban eddig kidolgozott attribúciókat, Szent Bonaventúrától egy névtelen pisai klarissza apácáig. Mindegyik attribúció gyengeségeire figyelmeztet – a függelékben található, Szent Cecíliáról szóló passzus összevetése például hasznos e célból –, hogy végül San Gimignanoi Szent Jakab nevéhez érkezzék, akinek jelölése már korábbi dolgozatokban is felmerült, és itt újra megerősítést nyer. Az attribúcióhoz felhasznált egyik érv az *MVC* úgynevezett második prológusának két formája közötti összevetés (167-171. o.), amelynek

kritikai kiadása, ahogy fent említettem, szintén megtalálható a függelékben (236-238. o.). Erre és a kritikai kiadás másik mintapéldájára az opponensi véleményem végén még visszatérek.

A disszertáció joggal használja fel a szerző által a témáról korábban írt tanulmányokat, itt új megállapításokkal és hipotézisekkel gazdagítva. Falvay túlságosan is szerényen említi az eredeti álláspontokhoz és a különböző tárgyalt kérdésekhez való konkrét hozzájárulását és új eredményeit (pl. a 11., 35., 45., 78., 122-123., 129-132., 312. oldalon). Ez utóbbiak részben az elmúlt években kollégájával, Tóth Péterrel közösen írt tanulmányok eredményei. Az azonban mindig egyértelmű, hogy mely hozzászólások tulajdoníthatók kifejezetten Tóthnak, még akkor is, ha azokat mindig négy kéz írja alá. A korábbi és az új anyag monográfiává való átrendezése formai szempontból talán még némi kiigazítást igényel, ami akkor tűnik fel, amikor a szerző «tanulmánynak» vagy «jelen írásnak»-nek nevezi a disszertációt (176. és 177. oldal).

A disszertáción belül az egyik fejezetből a másikba való számos kereszt-hivatkozás, valamint az egy-egy témával kapcsolatban előrevetített vagy elhalasztott érvelések a diskurzus lineáris fejlődésének rovására mennek, különösen az első fejezetben. Az általános filológiai-irodalomtudományi reflexiókat például csak a 90-91. oldalon értjük meg, és McNamer visszatérő kritikája esetében csak a 153. oldalon tisztázódik az A és B szerző fogalma. A dolgozatban szétszórtan található, az amerikai tudós elméleteinek ellentmondó érveket külön és egyetlen bekezdésben lehetne összegyűjteni (legalábbis összefoglalni). Véleményem szerint például az *MVC*-k szerzőjéről szóló fejezetben vagy az *RV*-kről szóló fejezetben található McNamer elleni érvek eléggé elszigeteltek. Igaz, ez azért is lehet így, mert a *MVC*-k szöveg-hagyománya igen összetett, és a disszertáció célja az általános kérdések bemutatása, nem a szigorúan a *MVC*-kel foglalkozó szakemberekhez, hanem a filológusok szélesebb közönségéhez szólva: így gyakran kell újra és újra visszakanyarodni az érvelés fő menetéhez, mindig pontosan felvéve a szálakat. Mindenesetre a nyomtatás előtt – a disszertáció ugyanis kétségtelenül megérdemli a publikálást – javaslom a disszertáció szerkezetének és szimmetriáinak, valamint számos belső hivatkozásának újragondolását. Az új felfedezésekkel gazdagított források és a bibliográfia kimerítő, hosszú és türelmes munkáról tanúskodnak. A kiváló olasz nyelvezetet sajnos számos elgépelés és még nyelvtani hiba is zavarja, amelyeket az esetleges publikálás előtt ki kell javítani (nem írom ide az összes olyan esetet és oldalt, amelyet külön megjelöltem és átadhatok a szerzőnek). Az a sok idézet, amelyben Falvay egyszerre használ dőlt betűt és idézőjelet, nem felel meg az olasz nyelvű tényirodalmi írás általános normáinak (pl. 113., 121., 123., 126., 130., 168., 185. oldal), de van olyan eset is, amikor sem idézőjel, sem dőlt betű nem szerepel (151. oldal). A szöveg használhatóságát hatékonyabb grafikai megoldásokkal lehetne javítani, gondolok itt a függelékben található összesítésekre, táblázatokra és listákra. Néhány esetben az alkalmazott terminológia számomra nem tűnik egyértelműnek (pl. mi az, hogy «mérvadó szöveg», *testo autoritario*, 90. o.). Mindenesetre ezek könnyen korrigálható hiányosságok, amelyek nem befolyásolják a mű jelentős kritikai és intellektuális érdemét, és csak a kritikai vita szellemében és az esetleges javítások érdekében említem meg őket.

A kritikai kiadásról adott rövid minta, amely nagyon hasznos, javítható lenne. A kiadás és az átírás kritériumainak részletes magyarázatát – az átírás kritériumairól szóló rövid megjegyzést nem tartom elegendőnek –, valamint a források leírását is be kellene illeszteni. Ez utóbbiakat külön-külön, a szerkesztett szöveg előtt kellene bemutatni, minden hasznos jelzést és a vonatkozó bibliográfiát megadva. Az olvasó számára nem kényelmes, ha az előző mellékletben kell a források

listáját végiglapoznia, hogy megtudja, hol található a források leírása. Talán egy minimális nyelvészeti elemzés is kívánatos lenne. Szükségesnek tartanám itt röviden illusztrálni a használt források közötti kapcsolatot is, a kritikai apparátusban jelzett tanulságok szerint felrajzolt szemméval. Az olvasatok jegyzékében az apparátus követhetne egyértelműbb és elfogadottabb normákat.

Összefoglalva véleményemet, Falvay Dávid a kódexek és nyomtatványok lenyűgöző kutatómunkájának köszönhetően egy összetett történettel és erősen tagolt hagyománnyal rendelkező műről mutatja be a tudományos kutatások állását, a filológiai szempontok alapos diakronikus és szinkronikus értékelésével. A tudósok több mint egy évszázada foglalkoznak ezzel a középkori szöveggel (vagy szövegekkel), a tanulmányok előrehaladtával korrigálva saját és mások hibáit, ahogy az helyes és normális: Falvay nemcsak a meglévő téziseket tárgyalja, fogadja el vagy cáfolja meg, hanem ahol szükséges, számos észrevételt, valamint új és határozott megoldásokat javasol. Az eredmény egy kiváló és innovatív monográfia, többéves munka és kutatás gyümölcse, amelyet már a nemzetközi tudományos közösség is elismert. A fentebb olvasható kritikai megjegyzéseim többnyire a módszerre vonatkoznak, amelyről mindig lehet vitatkozni, és soha nem kérdőjelezi meg a jelölt munkájának komolyságát és hasznosságát. Ezért szeretném megköszönni Falvay Dávidnak, hogy a középlatin és olasz filológia területén egy valóban nehéz kutatási témát választva ragyogó eredményeket ért el. Úgy gondolom, hogy a tudóstársadalom és különösen Itália középkori irodalmának kutatói hálásak lehetnek neki.

A fentiek alapján Falvay Dávid Akadémiai Doktori Értekezés munkáját nyilvános megvitatásra és védésre ajánlom. Az MTA Doktori cím odaítélését jó szívvel javaslom a Bizottságnak.

Budapest, 2024 május 22.

Dr. habil. Armando Nuzzo PhD DSc
egyetemi tanár